

LANDSKAPSTYRELSENS FRAMSTÄLLNING
till landstinget med förslag till affärstidslag för
landskapet Åland.

1. Förslag

Landskapsstyrelsen föreslår att landstinget antar en ny affärstidslag för landskapet Åland samt att landskapslagarna om minuthandelns affärstid (10/70) och om kiosk- och därmed jämförlig handel samt automathandel (11/70) samtidigt upphävs. Landskapsstyrelsen föreslår att yrkesmässig minuthandel som avses i gällande affärstidslag undantagslöst skall vara förbjuden under vissa i lag angivna tider och att affärstiderna i övrigt blir helt fria. Dessutom föreslås att 4 § 1 mom. 4 punkten i landskapslagen om försök med frikommuner (44/90), vari stadgas om kommunernas befogenhet att ge dispens från affärstidsbestämmelser, upphävs som onödig.

I enlighet med landskapsstyrelsens förslag skall begränsningar av möjligheten att bedriva yrkesmässig minuthandel vissa tider göras av hänsyn till sedvänja, kulturarv och kyrkliga traditioner. Dessutom bör beaktas arbetstagarnas möjlighet till kompensation för dessa dagar. I de begränsningar som finns i 2 § 2 och 3 mom. gällande affärstidslag är dessa faktorer beaktade. Följaktligen föreslår landskapsstyrelsen att yrkesmässig minuthandel som enligt gällande affärstidslagstiftning inte skall få bedrivas på de kyrkliga högtidsdagarna juldagen, nyårsdagen, långfredagen, påskdagen, pingstdagen, midsommardagen och alla helgons dag samt de traditionella fridagarna självständighetsdagen och första maj. Yrkesmässig minuthandel skall heller inte få bedrivas efter klockan arton jul-, nyårs-, påsk-, pingst- och midsommarafon. Detta innebär dock friare affärstider under dessa s.k. helgdagsaftnar då yrkesmässig minuthandel enligt gällande affärstidslag skall vara stängd senast klockan femton, trots att klockan arton traditionellt anses vara den tid helgen börjar. Vare sig trettondagen, kristi himmelsfärdsdagen eller självstyrelsedagen skall enligt förslaget vara sådana dagar som den yrkesmässiga minuthandelns måste vara stängd.

2. Nuläge

2.1. Gällande lagstiftning

Bestämmelser om begränsning av handelns öppettider finns i landskapslagen om minuthandelns affärstid (10/70) nedan kallad affärstidslagen. Lagen är tillämplig på yrkesmässig minuthandel med i 6 § uttryckligt angivna undantag, som t.ex. apoteks-rörelse, kioskhandel och torghandel. Affärstidslagens bestämmelser syftar till att med

beaktande av de anställdas behov av fritid och rekreation ge handeln och konsumenterna ändamålsenliga affärstider. Kioskhandeln är reglementerad i enlighet med landskapslagen om rätt att idka näring i landskapet Åland (11/57) och landskapslagen om kiosk- och därmed jämförlig handel samt automathandel (11/70) nedan kallad kiosklagen.

2.2. Bakgrund till landskapsstyrelsens framställning

Affärstidslagstiftningen tillgodoser inte de krav på mer ändamålsenliga affärstider som kan ställas av konsumenterna och handeln. Samtidigt som det idag är vanligt att båda makarna i en familj arbetar är den reglerade fritiden större och människorna har en större rörlighet än när lagstiftningen infördes. Detta har medfört ett större behov av att kunna förlägga inköp till en tidpunkt utanför den s.k. kontorstiden. Landskapsstyrelsen anser att frågan om de mest ändamålsenliga öppettiderna för handeln bör vara resultatet av ett samspel mellan handeln och konsumenterna. Härigenom kan handeln bättre tillgodose konsumenternas önskemål samtidigt som företagens kapitalanvändning kan förbättras genom ett mer kostnadseffektivt förläggande av öppettiderna. Hänsyn måste naturligtvis tas även till andra faktorer såsom arbetarskyddslagstiftning och ingångna avtal.

I oktober månad 1991 överlämnade landskapsstyrelsen en framställning till landstinget med förslag till införande av helt fria affärstider (1991-92 Lt-Ls framst. nr 4). I enlighet med förslaget skulle såväl landskapslagen om minuthandelns affärstid (affärstidslagen) som landskapslagen om kiosk- och därmed jämförlig handel samt automathandel (kiosklagen) upphävas. Därjämte skulle 5 § 23 punkten landskapslagen om rätt att idka näring i landskapet Åland upphävas som onödig.

Landstinget förkastade den 13 januari 1992 landskapsstyrelsens förslag. Landstinget hemställde samtidigt om att landskapsstyrelsen skulle utarbeta "ett nytt förslag till lagstiftning om affärernas öppethållningstider som kombinerar möjligheten till friare affärstider med bestämmelser om att affärsrörelser inte skall hållas öppna vissa särskilda helg- och högtidsdagar".

2.3. Förhållandena i närliggande regioner

I riket råder fria affärstider i glesbygd medan affärstidsregleringen annars i huvudsak överensstämmer med gällande affärstidslag i landskapet. Utvecklingen i riket synes gå mot en liberalisering eftersom konsumentintressen alltmer betonas i olika sammanhang.

I Sverige finns sedan den 1 januari 1972 fria affärstider vilka nyligen granskats i en statlig utredning (SOU 1991:10). I utredningen konstateras att med införandet av

fria affärstider har öppethållandet ökat i synnerhet för dagligvaruhandeln, en ökning som till väsentlig del representeras av stormarknader och s.k. jourbutiker samt till stor del av att övriga dagligvarubutiker har ett ökat öppethållande i samband med helger. Avskaffandet av regleringen har dessutom medfört en prispress i och med att öppettiderna på ett mer kostnadseffektivt sätt än tidigare kunnat förläggas till tider som passar konsumenterna.

Inom EG finns inte någon enhetlig lösning för affärstiderna. Frågan har hittills inte ansetts utgöra ett sådant handelshinder mellan länderna som behöver lösas av EG gemensamt. Lösningarna av frågan varierar således från mycket detaljerade till helt fria affärstider. Utvecklingen inom EG synes dock gå mot fria affärstider.

2.4. Lagstiftning om arbetstid

2.4.1. Arbetstidslagstiftning

I lagen om arbetstider inom handelsrörelser och kontor (FFS 400/78) finns grundläggande bestämmelser om arbetstidens längd och förläggande, om ersättning för övertid och helgarbete, om rätten för arbetsmarknadens parter att ingå arbets- och tjänstekollektivavtal m.m. Grundläggande bestämmelser om arbetsavtal finns i lagen om kollektivavtal (FFS 436/46) och i lagen om arbetsavtal (FFS 320/70). Bestämmelserna i den arbetsrättsliga lagstiftningen är till stor del tvingande. I enlighet med den s.k. förmånlighetsprincipen får dock avvikelser i regel ske till arbetstagarens förmån. Att en bestämmelse är tvingande är inte alltid klart uttryckt i lagtexterna utan anses följa av allmänt vedertagna principer.

I enlighet med 10 § lagen om arbetstider inom handelsrörelser och kontor (FFS 400/78) skall dubbel lön erläggas för arbete som utförs på söndag eller annan kyrklig högtidsdag. Denna rättighet för arbetstagaren kan inte inskränkas genom avtal. I enlighet med huvudregeln i 9 § lagen om arbetstider inom handelsrörelser och kontor skall arbetstagare beredas tillfälle till "en minst 38 timmar omfattande oavbruten veckovila. Dock kan tillfälle till veckovila beredas även under annan tid av veckan, om arbetet på grund av sin beskaffenhet utföres under veckans alla dagar".

2.4.2. Annan lagstiftning av betydelse för arbetstiden

Självständighetsdagen är en lagstadgad fridag i enlighet lagen om självständighetsdagens firande såsom allmän högtids- och fridag (FFS 388/37). Första maj är en lagstadgad fridag i enlighet med lagen om fastställande av första maj i vissa fall såsom fridag för arbetarna (FFS 272/44). För arbete som utförs dessa dagar skall dubbel lön

erläggas såsom för söndagsarbete.

Vilka de kyrkliga högtidsdagarna är framgår av 19 § 2 mom. kyrkolagen (FFS 635/64). Dessa är således juldagen, annandag jul, nyårsdagen, trettondagen, långfredagen, påskdagen, annandag påsk, kristi himmelfärdsdag, Johannes Döparens dag (midsommardagen), Marie bebådelsedag, palmsöndagen och alla helgons dag.

De kyrkliga högtidsdagarna infaller i allmänhet på de dagar som enligt ålder varit vanliga i kristenheten. Av arbetstidsskäl stadgas dock i kyrkolagen att Marie bebådelsedag alltid skall infalla på en söndag samt Johannes Döparens dag och alla helgons dag alltid på lördagar. Av de övriga kyrkliga högtidsdagarna infaller alltid palmsöndagen och påskdagen på söndagar.

2.5. Övrig reglering

2.5.1. Arbetsavtal

Inom det avtalbara område som begränsas av arbetslagstiftningen kan företrädare för arbetsmarknadens parter på olika nivåer ingå bindande allmängiltiga kollektivavtal. Härmed avses vanligen centrala avtal mellan arbetsmarknadens organisationer eller kollektivavtal på förbunds nivå. Genom inkomstpolitiska helhetsavtal kan dessutom representanter för alla för inkomstfördelningen relevanta intressegrupper och utövarna av den offentliga makten ingå överenskommelser vari kollektivavtal utgör en väsentlig del. För de affärsanställda finns gällande bestämmelser i det inkomstpolitiska avtalet för åren 1992-1993 och i kollektivavtalet för butiksförsäljare och lagerarbetare. Utöver det finns i en del fall personliga avtal mellan arbetstagare och arbetsgivare.

2.5.2. Det inkomstpolitiska avtalet för åren 1992-1993.

Syftet med det inkomstpolitiska avtalet för åren 1992-1993 är att motverka pris- och kostnadsstegringar till följd av markens devalvering. Avtalet har ingåtts mellan arbetsgivarnas centralförbund och löntagarnas centralförbund och förlänger "de ikraftvarande kollektiv-, tjänstekollektiv-, och arbetskollektivavtalen med nuvarande villkor t.o.m. den avtalsperiod som löper ut 31.10.1993 om av detta avtal annat föranleds". Avtalet ersätter den ekonomisk- och inkomstpolitiska helhetsuppgörelse för åren 1990-1991 som vanligen benämns Kallio-avtalet.

2.5.3. Kollektivavtalet för butiksförsäljare och lagerarbetare

Enligt gällande kollektivavtal för butiksförsäljare och lagerarbetare, som i enlighet med den inkomspolitiska avtalet för åren 1992-1993 gäller till den 31 oktober 1993, är vare sig trettondagen eller kristi himmelfärdsdagen en betald fridag. Detta sammanhänger med gällande bestämmelser om arbetstidsförkortning. Ordinarie arbetstid är enligt lagstiftningen högst 8 timmar per dygn och 40 timmar per vecka medan den genomsnittliga arbetstiden per vecka enligt detta avtal är högst 37 timmar och 30 minuter. Den arbetstidsförkortning det här är fråga om, 2 timmar och 30 minuter i genomsnitt per vecka, kan i enlighet med vad arbetsgivaren beslutar uttas som del av dag eller som hela dagar (s.k. Pekkanen-dagar). I avtalet finns också en klausul som uttryckligt hänvisar till den lagstadgade rätten till dubbel lön för söndagsarbete.

Utöver arbetstidsförkortningen och den lagstadgade vilodagen är arbetstagaren berättigad till en ledig dag. Denna fridag bör ges som en s.k. cirkulerande fridag, men kan ges på annat sätt. Under ett kalenderår bör ingå minst 17 lediga lördagar och 8 lediga måndagar utöver de som erhålls under lagstadgad semester. En heltidsanställd arbetstagare bör dessutom ha minst två dagar lediga av påskens lördag, midsommaraf- ton, julafton och nyårsafton.

2.5.4. Individuella avtal

I det personliga arbetsavtalet mellan arbetstagaren och arbetsgivaren överenskoms vanligen endast om avtalsförhållandets uppkomst, inte om dess innehåll.

3. *Andra omständigheter av betydelse för framställningen*

3.1. *Pingstafton*

Fram till 1973 var annandag pingst, måndagen efter pingstdagen, i enlighet med kyrklig tradition en kyrklig högtidsdag. Av arbetsmarknadspolitiska gjordes då istället en pingstens beredelsedag, lördagen före pingstdagen, till kyrklig högtidsdag. Eftersom firandet av pingstens beredelsedag har ansetts "fördunkla de bibliska grunderna för kyrkans förkunnelse och kyrkans tradition" (RP 47/85) är den avlägsnad från och med 1992, däremot görs inte annandag pingst på nytt till kyrklig högtidsdag. Således har lördagen före pingstdagen återtagit sin plats som vardag och pingstafton.

Landskapsstyrelsen konstaterar att yrkesmässig minuthandel, med hänsyn till sedvänja, kulturarv och kyrklig tradition, bör begränsas under pingstaftonen.

3.2. *Trettondagen och kristi himmelfärdsdagen*

Med anledning av att trettondagen och kristi himmelfärdsdagen från och med 1992 firas på sina av ålder rätta dagar har frågan om affärerna skall få ha öppet dessa dagar aktualiserats.

Landskapsstyrelsen konstaterar att såväl gällande som tidigare affärstidslagstiftning gjort skillnad på söndagar, kyrkliga högtidsdagar vilka betraktats som vanliga söndagar samt vissa särskilt angivna kyrkliga högtidsdagar under vilka de flesta butiker måste vara helt stängda. Såväl trettondagen som kristi himmelfärdsdagen har i detta sammanhang betraktats som vanliga söndagar, även om trettondagen ibland ansetts vara en av de viktigaste kyrkliga högtidsdagarna. Det kan följaktligen inte anses vara stridande mot sedvänja och kulturarv om landskapet avstår från att förbjuda yrkesmässig minuthandel dessa dagar.

Vare sig trettondagen eller kristi himmelfärdsdagen är betald fridag enligt gällande kollektivavtal för butiksförsäljare och lagerarbetare. Att lagstifta om att någon av dagarna skall vara en sådan dag under vilken den yrkesmässiga minuthandeln måste vara stängd kan således inte automatiskt medföra att de anställda får en ledig dag och ersättning för det.

3.3. *Självstyrelsedagen*

Självstyrelsedagen räknas inte enligt arbetstidslagstiftningen som en söndag. Om en lag antas enligt vilken självstyrelsedagen blir en "affärsstängd" dag och om de anställda vill vara lediga även när dagen inte infaller på en söndag, uppkommer frågan om de kan få någon betalning. Detta är en fråga som måste lösas i förhandlingar mellan arbetsmarknadens parter. Således skulle en landskapslag enligt vilken affärerna skall vara stängda under självstyrelsedagen inte automatiskt medföra att de anställda får en ledig dag och ersättning för det.

4. *Detaljmotiv*

Begreppet yrkesmässig minuthandel har i denna lag samma innebörd som i gällande affärstidslag och omfattar således inte partiförsäljning, kontors- eller lagerverksamhet. Begreppet försäljning i förslagets 2 § punkt b överensstämmer i sak med begreppet försäljning i gällande kiosklag.

Landskapsstyrelsen föreslår att landstinget antar följande lag.

AFFÄRSTIDSLAG för landskapet Åland

I enlighet med landstingets beslut stadgas:

1 §

Huvudregel

Yrkesmässig minuthandel får bedrivas alla dagar och tider under året om inte annorlunda stadgas i denna lag.

2 §

Tillämpningsområde

Bestämmelserna om yrkesmässig minuthandel i denna lag tillämpas på all yrkesmässig försäljning av varor direkt till konsumenter utom

- a) försäljning på apotek,
- b) försäljning vid kiosk- och därmed jämförlig handel samt handel genom försäljningsautomat,
- c) försäljning för resandes behov på flygplats, i trafikmedel och i hamnar inom områden som är reserverade enbart för utrikestrafik,
- d) försäljning på bensin- eller servicestation, i bilreparationsverkstäder eller på andra med dem jämförliga försäljningsställen av bränsle och smörjmedel för motorer, kondenserad brännbar gas samt reservdelar, utrustning och tillbehör för fordon,
- e) försäljning av blommor,
- f) marknads- och torghandel samt
- g) försäljning i härbärgerings- eller förplägningsrörelser.

3 §

Undantag

Yrkesmässig minuthandel får inte bedrivas

- a) nyårsdagen,
- b) långfredagen,
- c) påskdagen,
- d) pingstdagen,
- e) första maj,
- f) midsommardagen,
- g) alla helgons dag,
- h) självständighetsdagen och
- i) juldagen.

Yrkesmässig minuthandel får heller inte bedrivas efter klockan arton

- a) påskafton,

- b) pingstafton,
- c) midsommarafton,
- d) julafton och
- e) nyårsafton.

4 §

Ansvarsbestämmelse

Den som bryter mot denna lag döms till böter.

5 §

Tillsyn

Polismyndigheten övervakar efterlevnaden av denna lag.

6 §

Ikraftträdandebestämmelse

Denna lag träder i kraft den

Genom denna lag upphävs

- 1) landskapslagen den 16 april 1970 om minuthandelns affärstid (10/70),
- 2) landskapslagen den 16 april 1970 om kiosk- och därmed jämförlig handel samt automathandel (11/70) samt
- 3) 4 § 1 mom. 4 punkten landskapslagen den 28 juni 1990 om försök med frikommuner (44/90).

Mariehamn den 27 februari 1992

L a n t r å d

Ragnar Erlandsson

Lagberedningssekreterare

Olle Ekström